

Dokaz uspješnosti knjige te njezine prihvaćenosti je i drugo izdanje koje je objavljeno u relativno kratkom vremenu te brojne pozitivne recenzije i komentari od kojih su mnogi dostupni i nakon jednostavne potrage po Internetu. Iako knjiga zasad još nije dostupna i na hrvatskom jeziku, svakako je treba preporučiti za primjenu studentima, znanstvenicima i različitim stručnjacima. Ovo pogotovo dobiva na značenju kada se zna da Republika Hrvatska, kao zemlja s velikim šumskim potencijalom (44% kopnenog teritorija), značajnom ulogom poljoprivrede te brojnim drveno-prerađivačkim pogonima, ima na raspolaganju znatne količine biomase različitog podrijetla koja se može upotrebljavati za proizvodnju energije, a koje su se do danas uglavnom primjenjivale neadekvatno ili su čak bile potpuno zanemarene.

Julije Domac

Hans Küng

PROMIŠLJANJA

MIOB, Velika Gorica, 2003, 271 str.

Na hrvatski jezik dosad je prevedeno samo nekoliko djela poznatog teologa profesora Hansa Künga: *Postoji li Bog* (1978/1987), *Biti kršćanin* (1974/2002), *Projekt svjetski etos* (1990/2003). Kažemo »samo«, jer je Küng objavio nekoliko desetina knjiga, prevedenih na različite jezike i jer je postao nezaobilazna figura u teološkim, ali i socijalnim promišljanjima svjetske religijske suvremenosti, međureligijskom dijalogu i ekumenizmu. Pa ipak, osim u teološkim krugovima, u nas je malo poznat. Naročito je postao poznat u svijetu po svojem zalaganju za prinos religija svjetskom miru, poznatim konceptom svjetskog etosa. Podsjetimo se na osnovne teze: nema novog svjetskog poretka bez mira; nema svjetskog mira bez religijskog mira; nema religijskog mira bez dijaloga među religijama; nema među-

religijskog dijaloga bez (minimalnog osnovnog etičkog konsenzusa) svjetskog etosa. Zaključno, nema novog svjetskog poretka bez svjetskog etosa.

Cilj ovoga prikaza – kao uostalom i prikaza nekih drugih knjiga – nije ulaženje u meritum stvari, teološki ponajmanje, već prezentiranje jednog viđenja o pitanjima koja mogu zanimati domaće intelektualne krugove, teološke svakako. Zato se ovdje knjiga uistinu samo sadržajno prikazuje.

Knjiga *Promišljanja* nije nova Küngova knjiga nego okvirni prikaz njegova teološkog intelektualnog puta. Objavljena je 1999. godine pod naslovom *Denkwege* (Piper, München) i kasnijim izdanjima. Podnaslov joj je *Čitanka* jer se radi o zbirci tekstova kronološki i problemski koncipirano, nadasve o njegovim teološki poticajnim mislima kojima je za cilj suvremenom čovjeku osuvremeniti i približiti razumijevanje kršćanstva i smisao kršćanskog vjerovanja u današnjim tegobnim vremenima čovječanstva. *Čitanka* nije repetitorij a niti suma njegove teologije. Unatoč pitanjima i tekstovima koji sežu gotovo pola stoljeća unazad, pitanja o kojima je u knjizi riječ postala su sastavnica suvremenog teološkog diskursa i socijalno izazovna. Küng je izrastao gotovo pola stoljeća i sustavno razvijao svoj teološki pogled o kršćanstvu i socijalni pogled na svijet – svijet koji se danas brzo i radikalno mijenja i tvori novi duhovni obzor suvremenom diskursu o kršćanskom identitetu i njegovoj ulozi u čovjekovoj suvremenoj duhovnoj potrebi. Knjiga je namijenjena možda ponajprije teolozima kojima je veoma razumljiva, iako mnogima vjerojatno u nekim dijelovima ili autorovim stajalištima ne i sasvim prihvatljiva, što je shvatljivo. Ona je i obrazovanim čitateljima poticaj za promišljanje o suvremenosti religijskih (kršćanskih) odgovora o životu postmodernog čovjeka.

Uzazovnost Küngovih teoloških *Promišljanja* ističe i *Popratna riječ uz hrvatsko*

izdanje (11–18 str.) u kojoj se želi čitateljima ukazati na neke moguće zabune, i pripremiti ih na kritičko čitanje tekstova. Ponajprije u tri točke: pitanje papine nepogrešivosti, Isusa Sina Božjeg i Isusovo uskrsnuće, što autor popratne riječi Rudolf Brajičić i obrazlaže. Küngova teologija je teološki i misaono provokativna, otvara nove horizonte antropološke i religijske – ponajprije kršćanske – suvremenosti. Zato je dobro da se objavljuju takvi tekstovi i s drugih područja i tako čitatelje upozna s različitim mišljenjima, pa i u teološkom diskursu. Ne vjerujemo da će oni poljuljati vjeru vjernika ili ugroziti crkvenu zajednicu, ako čitatelj bude upoznat s njihovim sadržajem ili drugačijim odgovorima na neka od značajnih pitanja. Ipak, kritički okviri su čitatelju uvijek dobrodošli. Osim spomenute popratne riječi, Karl Josef–Kuschel – Küngov suradnik na različitim knjigama i također podupiratelj projekta svjetskog etosa, našim čitateljima poznat po knjizi *Spor oko Abrahama* (2000.) – napisao je predgovor pod naslovom *Za bolje razumijevanje ove knjige* (19–28 str.) u kojemu ukratko ocrtava teme kojima se bavio i njegov teološki put, što je popraćeno upućivanjem na izabrane tekstove u knjizi. Na taj način čitatelj se bolje snalazi u kompleksnim i prijedornim pitanjima. Na Küngov teološki put značajno su utjecale dvije knjige: *Opravdanje* (1957) u kojoj pokazuje kako prema Karl Barthu ne postoje osnovna proturječja za podjelu crkava. U slijedu ideje »opravdanja« – nakon sazivanja II Vatikana (1959.) – piše knjigu *Sabor i ponovno ujedinjenje* (1960.). Küngova teologija je postupno sazrijevala i težila cjelini, a svijet postajao sve složeniji i nemirniji, pa je konačno potkraj prošlog stoljeća sazrela ideja o svjetskom etosu kao projektu u konačnici etosa čovječanstva. Ali do tog vremena (1990.) Küng je prolazio svoju osobnu »kalvariju«: 1979. godine zabranjeno mu je djelovanje i udaljen je s fakulteta. Nažalost, nije bio jedini! Ostao je, kako sam kaže u jednom tekstu, i na-

dalje katolik i nastavio djelovati na tragu ekumenizma ali i kritički protiv nekih crkvenih dogmi (o nepogrešivosti) i sporosti promjena, osobito nakon II. vatikanskog koncila. Tako je 1962. ukazivao na neprihvatljivost uzvisivanja papinske službe (*»Strukture Crkve«*), a 1970. godine objavio knjigu *Nepogrešiv*. O nizu aktualnih pitanja – teoloških, konstitucijskih i socijalnih itd. – Küng je govorio u knjizi *Wozu Weltethos?* (Herder, 2002.) u razgovoru s Jürgenom Hoerenom.

Knjiga je koncipirana u devet poglavlja s potpoglavljima. I. *Kršćanska egzistencija (Opravdanje danas; Biti kršćanin danas)*, II. *Crkva (Crkva i kraljevstvo Božje; Crkva odozdo; Nepogrešiv)*, III. *Kršćanska ekumena (Kako se katolici i evangelici mogu pomiriti?; Katoličko–evangeličko. Ekumenska inventura; Zašto ostajem katolik)*, IV. *Isus kao Krist (Tko je bio Isus; Što znači uskrsnuće?, Što znači 'Sin Božji'?)*, V. *Vjera u Boga (Bog postoji; 'Da' vječnom životu; Shvaćanje Boga nakon Auschwitz)*, VI. *Svjetska ekumena (Krišna; Buda; Konfucije; Muhamed; Abraham; Mojsije)*, VII. *Umjetnost, književnost, glazba (Umjetnost i pitanje smisla; Thomas Mann i pitanje milosti; Mozart i tragovi transcendencije)*, VIII. *Religiozna situacija vremena (Teologija u paradigmi postmoderne; Tajna kršćanstva; Nema svjetskog mira bez mira religija)*, IX. *Projekt svjetski etos (Na putu prema svjetskom etosu; Svjetski etos kao temelj svjetskog društva; Prvo formuliranje svjetskog etosa)*.

Struktura sadržaja knjige pokazuje i osnovne tematske sklopove autorova teološkog interesa i razvoja osobnog stajališta. U ovom kratkom prikazu teško je izdvojiti značajna pitanja i o njima referirati. Možda, kao ilustracija za čitatelje, iako nedovoljno, možemo najkraće reći sljedeće. Središnja životna i teološka Küngova preokupacija je kršćanstvo i njegovo poslanje, težnja da ono postane ekumensko, za čovjekovo dobro, pa je vrijedno angažmana na ovoj zemlji. Zato se, s

jedne strane bavi teološkim traganjem za ekumenskim konsenzusom i ponovnim ujedinjenjem kršćanskih crkava – što ga je odvelo na istraživanja i rad na drugim velikim religijama – i konačno dovelo do problema uloge religija u postizanju svjetskog mira zagovaranjem svjetskog etosa i mira među religijama. Postmoderno traganje, započeto nakon Prvog svjetskog rata donosi nove izazove religijama i traži »odustajanje« od čvrstih strateških pozicija i dogmatskih sukoba – »strategije utvrde«, te razvoj međureligijskog dijaloga. Njegova osnova je u svjetskom etosu, čija je jezgra u dvije temeljne pretpostavke: prvo, sa svakim čovjekom treba postupati ljudski; drugo, što želiš da se tebi čini, čini ti drugima. Upozorava na zajednički dokument Luteranskog svjetskog saveza i Rimokatoličke crkve prihvaćenog na Malti (1971.) po kojemu se Crkva shvaća kao ostvarivanje institucije slobode koja posreduje u svjedočenju evanđelja kao hod kroz povijest čovječanstva. Sloboda se shvaća »kao sloboda od grijeha, kao sloboda od sile zakona, kao sloboda od smrti i kao sloboda za službu Boga i bližnjem« (38 str.).

S druge strane – na razini problema čovjekove egzistencije – autor se bavi pitanjem kršćanskog identiteta, što ga u teološkom pogledu vodi tumačenju kristologije »odozdo«. Suvremeni čovjek nalazi pod pritiskom vremena i novih okolnosti nove identitete (difuzija identiteta), a sve manje je čovjek, gubi sam sebe. Sekularizacija je zahvatila sva područja života, a čovjek se orijentira na osobno postignuće, često i na račun drugog čovjeka. »Čovjek može biti fantastičan menadžer, znanstvenik, službenik ili kvalificirani radnik i po općem sudu sjajno tumačiti svoju ulogu, a ipak kao čovjek potpuno zakazati; on doduše kruži oko sebe, no ne dolazi uopće k sebi. On uopće ne primjećuje da je uza sva svoja postignuća izgubio sam sebe, da bi morao sam sebe ponovno naći i da se neće ponovno naći ne bude li se opametio. Svim tim rezultatima,

svim svojim nastojanjima čovjek nipošto još ne stječe bitak, identitet, slobodu, osobnost, ne stječe još nipošto potvrdu svoga ja i smisao svoga postojanja« (43 str.).

Čitajući *Čitanku* dobiva se dobar uvid u Künigov misaoni angažman i teološki put. On prihvaća izazove vremena i drži da ne postoji samo jedna teologija, nego pluralnost različitih teoloških škola, divergentnih teologija. Ali to nije nedostatak nego »izraz kreativnosti i vitalnosti, ali i sukoba i prijepora« (228 str.), što je u povijesti i utjecalo na promjene paradigmi i uvijek pronalaženje onog zajedničkog kao »dijalektičkom razumijevanju povijesti teologije i Crkve« (229 str.). U tom smislu Künig se zalaže za teologiju: »istinsku« – u službi jedinstva Crkve, »slobodnu« – u službi autoriteta Crkve, »kritičku« – u službi izgradnje Crkve i »ekumensku« – u službi poslanja crkve (232–3 str.). Zanimljivi su također i dijelovi knjige koji govore o umjetnosti književnosti i glazbi.

Čitanka prikazuje (1) u osnovnim crtama Künigovu teološku biografiju, teme njegova interesa i putove intelektualnog istraživanja, (2) na izvjestan način daje vremenski pregled prijepornih i aktualnih teoloških i crkvenih pitanja u autorovu razumijevanju, (3) običnom čitatelju pruža nova znanja iz povijesti kršćanstva prikazom autorova viđenja i usporedbe nekih elemenata različitih »svjetskih« religija i njihovih ključnih nositelja (Bude, Krišne, Isusa, Muhameda, Konfucija); (4) donosi početne zamisli o projektu svjetskog etosa.

Za kritičko čitanje *Promišljanja* dane su uvodno neke napomene koje čitatelju ovih tekstova mogu orijentacijski poslužiti u razumijevanju nekih prijepornih točaka Künigove teologije.

Knjigu svakako vrijedi pročitati.

Ivan Cifrić